

Анотація

Голубцова О. О. Класифікація суб'єктів цивільних процесуальних відносин (теоретичне та практичне значення). — Стаття.

У статті розглядається питання суб'єктів цивільно-процесуальних відносин, їх класифікація, визначається теоретичне і практичне значення класифікації суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин.

Ключові слова: суб'єкти, цивільні процесуальні правовідносини, класифікація суб'єктів, особи, які беруть участь у справі.

Аннотация

Голубцова Е. А. Классификация субъектов гражданских процессуальных отношений (теоретическое и практическое значение). — Статья.

В статье рассматривается вопрос понятия субъектов гражданско-процессуальных отношений, их классификация, определяется теоретическое и практическое значение классификации субъектов гражданско-процессуальных правоотношений.

Ключевые слова: субъекты, гражданские процессуальные правоотношения, классификация субъектов; лица участвующие в деле.

Summary

Golubtsova O. O. Classification on the subjects of civil procedural relations (theoretical and practical importance). — Article.

The article discusses subjects of civil procedural relations of classification, defined theoretical and practical importance of classification subjects of civil procedural relations.

Keywords: subjects, civil procedural relations, classification of the subjects, persons involved in the case.

УДК 347.9 +347.93

Л. Г. Лічман

ДЕЯКІ ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Своечасність розгляду і вирішення цивільних справ є однією зі складових завдань цивільного судочинства. Сучасне цивільно-процесуальне законодавство пронизано намаганнями законодавця прискорити рух цивільної справи, починаючи з вирішення питання про відкриття провадження по справі і закінчуючи її розглядом по суті судами першої або апеляційної інстанцій, розгляду в касаційному порядку, виконання судових рішень. Достатньо пригадати зміни, які були внесені до ЦПК України Законом України від 07.07.2010 р. щодо скорочення процесуальних строків, встановлених законом. Йдеться, зокрема, про строки виклику у судове засідання осіб, які приймають участь у справі, відкриття провадження у справі, розгляду справи

у попередньому судовому засіданні і по суті, апеляційного та касаційного оскарження та інші.

Теорія і практика застосування процесуального законодавства у цивільному судочинстві, а головне, суть судочинства свідчать, що вимоги щодо своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ поєднані з такими чинниками, як неупередженість суду, процесуальна та матеріальна справедливість, законність та обґрунтованість рішення суду, його певна передбачуваність, наприклад коли йдеться про однаковість застосування судами одних і тих самих норм матеріального права до подібних спірних правовідносин, відповідність нормам міжнародного права, принципу верховенства права. В кожному конкретному випадку процесуальна форма, яка проявляється у тому числі і в процесуальних строках, повинна забезпечувати зазначені вимоги до цивільного судочинства. На відміну від господарського судочинства, в якому часто теж застосовуються норми цивільного законодавства і яке зобов'язано забезпечити законність і правопорядок у відносинах юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та оборотність грошей і інших товарів, цивільне судочинство має своїм об'єктом відносини, як правило, з участю фізичних осіб з приводу здійснення ними цивільних прав та обов'язків. Принцип диспозитивності цивільного законодавства знаходить свою реалізацію більше всього в принципі диспозитивності у цивільно-процесуальному законодавстві під час розгляду цивільної справи. Тому, на думку автора, для здійснення цивільного судочинства характерним є те, що суд виступає одночасно і як орган влади, і як орган, що надає певні послуги до прийняття рішення по суті позову судом першої або апеляційної інстанції.

Метою статті є аналіз значення мирової угоди в цивільному судочинстві та визначення потенціалу суду в якості медіатора, запровадження змін до існуючої процесуальної форми з метою підвищення ефективності розгляду цивільних справ за рахунок використання потенціалу медіаційних процедур (так званого альтернативного вирішення правових спорів (АВС)). Йдеться не про окремі від судового вид вирішення цивільного, сімейного, трудового, житлового та інших конфліктів, а про самостійну стадію цивільного процесу, передбачену законодавством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Комплексного дослідження інституту мирової угоди та її значення в цивільному процесі в сучасній українській юридичній науці не відбувалося, а тому традиційно це питання оглядово висвітлюється в курсах цивільного процесу [9, с. 209; 10, с. 343; 6, с. 413-414; 8, с. 450-451]. Медіації приділялось значно більше уваги [3; 7]. Разом з тим у вітчизняній науці відсутні ґрунтовні дослідження, зокрема, щодо застосування медіації судом у цивільному процесі. Такий стан має своїм наслідком неефективне регулювання відносин примирення сторін у процесі і поодинокі практичне застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інститут мирових угод має древню історію. Його знають всі типи права, починаючи з рабовласницького [2]. Але в різних правових системах мирові угоди відігравали неоднакову роль.

Завжди залишаючись способом вирішення правового спору самими сторонами, мирові угоди служили (і служать в даний час) одним із способів «обходу закону, порушення законних прав економічно залежної особи» [5, с. 279].

На принципову іншу роль мирової угоди вказували в соціалістичному праві радянські дослідники. На їх думку, вони є способом вирішення спору на взаємоприйнятних для сторін умовах, упроваджують у стосунки між громадянами норми соціалістичного гуртожитку, «відчуття пошани один до одного, навики самостійного врегулювання розбіжностей, що виникають між ними, по майнових питаннях» [1, с. 275; 4, с. 118].

Гарі Гаррланд посилається на такі аргументи, що говорять про перевагу мирових угод перед судовим рішенням. По-перше, укладення мирової угоди дає суду більш можливостей в наданні виховної дії щодо учасників спору, чим судове рішення. Не можна не бачити, що судові рішення містить елемент державного примусу. Мирові угоди укладаються на підставі волевиявлення самих сторін, що сперечаються, на основі їх переконання в необхідності саме такого вирішення спору. По-друге, судові спори у багатьох випадках викликаються незнанням сторонами законодавства. Роз'яснення сторонам законодавства може служити підставою для укладання мирових угод. По-третє, мирові угоди дуже часто стають першим кроком до остаточного примирення сторін, тоді як судові рішення нерідко збільшують прірву у відносинах між сторонами, що сперечаються. Нарешті, укладення сторонами мирових угод економить час і засоби суду, що само по собі є важливою обставиною [11].

Особливо значимою, як з точки зору режиму законності та правопорядку у суспільстві, так і для реалізації інших соціальних потреб, є проблема примирення сторін у цивільних справах, як спосіб врегулювання спору на основі взаємних поступок щодо прав та обов'язків сторін та предмета позову.

Вирішення позову в короткий строк може мати і негативні наслідки. По-перше, конфлікт між позивачем і відповідачем (на жаль, у цивільних справах сторони нерідко є близькими родичами, сусідами, колегами тощо) прийняттям судового рішення не тільки не припиняється, а навпаки, загострюється. По-друге, попереду їх очікує продовження вирішення спору у судах апеляційної і касаційної інстанції та стадія виконання судового рішення, тобто нові матеріальні, моральні, психологічні, психіатричні, часові та інші витрати.

Для зниження цих негативних наслідків доречним було би використання досвіду інших країн щодо процедури примирення (процедури медіації) саме у цивільному судочинстві. Саме в цьому виді судочинства вирішуються спірні питання, наприклад, майнового характеру ще до народження людини, а також інші майнові і особисті немайнові спори фізичної особи протягом усього життя і інколи навіть після її смерті.

Відповідно до ст. 3 «а» Директиви 2008/52 ЄС Європейського парламенту і Ради від 21.05. 2008 р. щодо деяких аспектів медіації в цивільних і комерційних справах «медіація» означає будь-який процес незалежно від його позначення, в якому дві або більш сторони суперечки вдаються до допомоги третьої сторони з метою досягнення угоди про дозвіл їх суперечки і незалежно від того,

чи був цей процес ініційований сторонами, запропонований або призначений судом або наказує національним законодавством держави — члена ЄС.

Досвід судів Канади, в яких в залежності від законодавства провінції судочинство здійснюється за англосаксонським або континентальним правом, свідчить (автор статті неодноразово безпосередньо спостерігав процедуру медіації у цивільних справах, яка здійснювалась у судах провінцій Квебек і Саскочевань) про реальну можливість по більшості цивільних справ досягнути мирової угоди. При цьому нерідко примирення виникає не тільки відносно суті справи, а й в подальших людських стосунках. Чинне цивільно-процесуальне законодавство України теж надає право сторонам спору укласти мирову угоду. ЦПК України наділяє сторони правом укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу. Йдеться насамперед про попереднє судове засідання, яке проводиться перш за все з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду, про початок розгляду справи по суті в суді 1-ї інстанції, під час апеляційного провадження, в процесі виконання рішення (ст.ст. 31, 130, 173, 306, 372 ЦПК).

Разом з тим дієвого механізму реалізації сторонами права на укладання мирової угоди, впливу на них судом з метою примирення не пропонується ані законодавством, ані судовою практикою. Наприклад, відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду № 5 від 12.06.2009 року» з метою врегулювання спору до судового розгляду суди мають з'ясувати: чи не бажають сторони укласти мирову угоду. При цьому Пленум зазначив, що суди мають вживати дієвих заходів для примирення сторін та врегулювання спору до судового розгляду, зберігаючи при цьому об'єктивність і неупередженість. Як наслідок, вкрай незначний відсоток справ, розгляд яких закінчуються мировою угодою. По наших розрахунках менше 1 %. В Україні судова статистика з цього питання не ведеться, що підтверджується Наказом ДСА України від 05.06.2006 № 55 «Про затвердження форм звітності про розгляд апеляційними та місцевими (крім господарських) судами судових справ і матеріалів та Інструкції щодо їх заповнення і подання», зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 20.06.2006 за № 724/12598 зі змінами, внесеними Наказом ДСА України 01.06.2009 № 63, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 23 червня 2009 р. за № 557/16573). Цьому «сприяє» різне розуміння та тлумачення норм ЦПК та Закону «Про виконавче провадження» щодо можливості примусового виконання мирової угоди, визнаної судом, хоча мирова угода визнається правовстановлюючим документом, на підставі якого, наприклад, проводиться державна реєстрація прав власності на нерухоме майно. Не виконує в повній мірі цю функцію третейське судочинство, законодавство щодо якого останнім часом змінилось, як в частині звуження юрисдикційності, так і посилення контролю з боку державних судів. Мною не відкидається необхідність запровадження медіаційних процедур поза цивільним судочинством, особливо зважаючи на значну завантаженість судів по цивільних справах. Головне в цьому питанні полягає у реальному примиренні

сторін, у вирішенні соціально-правового конфлікту, що відповідає інтересам учасників спору, інтересам держави та суспільства. Можливість існування медіації в цивільному судочинстві і в альтернативному виді вирішення спору недержавними (приватними) особами передбачена Рекомендаціями Rec (2002)10 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, ухваленими 18 вересня 2002 року. В цих рекомендаціях містяться керівні принципи медіації в цивільних справах, до яких віднесені:

I. Визначення медіації

У цілях цієї Рекомендації термін «медіація» відноситься до процесу врегулювання спорів, у межах якого сторони з допомогою одного чи кількох медіаторів проводять переговори щодо спірних питань з метою досягти домовленості.

II. Сфера застосування

Дана Рекомендація застосовується до цивільних справ. У цілях цієї Рекомендації термін «цивільні справи» стосується справ, дотичних до цивільних прав й зобов'язань, включно зі справами в галузі комерційного, споживчого та трудового права, за винятком адміністративних і кримінальних справ. Ця Рекомендація не обмежує положень Рекомендації № R(98)1 щодо медіації в сімейних справах.

III. Організація медіації

Держави можуть організувати й запроваджувати медіацію в цивільних справах у найбільш придатний спосіб, за допомоги державного або приватного сектора.

Медіація може здійснюватися як у судовому, так і в позасудовому порядку.

Якщо сторони і вдаються до медіації, їм слід забезпечити право доступу до суду, бо ж воно є вирішальною гарантією захисту прав сторін.

Організуючи медіацію, держави мають знайти компроміс між потребою й наслідками запровадження строків давності та впровадженням швидких і легкодоступних процедур медіації.

Організуючи медіацію, держави мають звернути увагу на потребу уникати (i) зайвих затримок та (ii) використання медіації як тактики затягування часу.

Медіація може бути особливо корисною в тому разі, коли самі лише судові процедури менше підходять сторонам, зокрема з огляду на видатки на них, офіційний характер судочинства або ж коли існує потреба підтримувати діалог чи контакти між сторонами.

Держави мають розглянути можливість організації й забезпечення повністю або частково безкоштовної медіації або надання правової допомоги для медіації, зокрема, коли інтереси однієї зі сторін потребують особливого захисту.

Якщо медіація спричиняється до видатків, то вони мають бути обґрунтованими й пропорційними важливості питання, поставленого на кін, і обсягові роботи, що її виконує медіатор.

IV. Процес медіації

Держави мають зважати на міру, якщо така є, в якій домовленість передати спір для врегулювання шляхом медіації може обмежити права сторін на подання позову.

Медіатори мають діяти незалежно й безсторонньо та забезпечувати в процесі медіації дотримання принципу рівності сторін. Медіатор не вповноважений на кидати сторонам яке-небудь рішення.

Інформація щодо процесу медіації є конфіденційною та не може в подальшому бути використана, якщо сторони на це погоджуються або якщо це не дозволяють норми національного права.

Процес медіації має забезпечувати сторонам достатньо часу для розгляду спірних питань й будь-яких інших можливих шляхів врегулювання спору.

V. Навчання й відповідальність медіаторів

Держави мають розглянути можливість ужиття заходів, щоб сприяти встановленню належних стандартів щодо добору, визначення відповідальності, навчання й кваліфікації медіаторів, включаючи медіаторів, які мають справу з міжнародними питаннями.

VI. Угоди, досягнуті внаслідок медіації

Для визначення предмета домовленості, обсягу обов'язків за нею і висновків по завершенні кожної процедури медіації слід, як правило, складати письмовий документ, а сторонам після складання документа й до його підписання слід надавати обмежений час для розмірковування, тривалість якого встановлюється за згодою сторін.

Медіатори мають повідомити сторони про наслідки досягнутих домовленостей і про заходи, які слід буде вжити, якщо одна або обидві сторони бажатимуть домогтися виконання їхньої домовленості. Такі домовленості не мають суперечити встановленому публічному порядку.

VII. Інформація щодо медіації

Держави мають надавати загальну інформацію щодо медіації громадськості та особам із цивільними спорами.

Держави мають збирати й поширювати докладну інформацію про медіацію в цивільних справах, включаючи, крім іншого, вартість і ефективність медіації.

Слід уживати заходів для створення відповідно до внутрішньодержавного права й практики мережі регіональних та/або місцевих центрів, в яких приватні особи могли одержати, в тому числі телефоном, листом чи електронною поштою, безсторонні консультації й інформацію з медіації.

Держави мають надавати інформацію про медіацію в цивільних справах фахівцям, що беруть участь у роботі системи правосуддя.

VIII. Міжнародні аспекти

Держави мають заохочувати створення механізмів сприяння застосуванню медіації для розв'язання питань, що містять міжнародну складову.

Необхідно зазначити, що в Україні реалізується запровадження медіації в межах програми Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи». Наслідками зазначеного аспекта цієї програми має бути поширення серед суддів досвіду запровадження медіації і хочеться сподіватись, що це буде ще одним кроком у переконанні законодавця щодо необхідності правової регламентації медіації, зокрема у цивільному судочинстві.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

Повертаючись до канадського досвіду, необхідно зазначити таке. На нашу думку, підвищення ефективності цивільного судочинства можливо за рахунок внесення змін у чинну процесуальну форму, які можна звести до такого. Професійний суддя, який апіорі має значний досвід юридичної практики, після вивчення справи, проводить співбесіду (медіацію — процедуру примирення зі сторонами по справі за їх згодою) до попереднього судового засідання. Під час цієї процедури суддею на підставі чинного законодавства, судової практики, свого власного досвіду пропонується компромісне вирішення справи у позасудовому порядку, тобто варіант примирення. Суддя сам вправі запропонувати конкретні поступки кожної сторони і кінцеві умови мирової угоди. При цьому суддя має право дати попередню оцінку наявним по справі доказам, прогнозувати можливі варіанти вирішення справи, тобто застосування судом норм матеріального та процесуального права, в тому числі в апеляційному та касаційному порядку, складності виконання рішення суду, попереджати про майбутні майнові і немайнові витрати. Таким чином, незалежний та неупереджений суддя переконує сторони в необхідності досягнення мирової угоди. В протилежному випадку справа передається іншому судді для розгляду по суті. Така процедура примирення не буде суперечити принципам та правилам цивільного судочинства, а буде його складовою, залежною від волі сторін, направленою на позасудове вирішення спору. Цілком очевидно, що більшу довіру у громадян викликає мирова угода, досягнута у суді, як державній установі.

Таким чином, пропонується доповнити ст. 1 ЦПК вказівкою на таку складову завдань цивільного судочинства, як примирення сторін у випадках передбачених законодавством, а сам ЦПК розділом «Умови та порядок укладання мирової угоди». Така пропозиція потребує додаткового дослідження і перш за все для встановлення видів позовів, по яких можливе укладання мирової угоди, її правової природи, можливості примусового виконання мирової угоди, визнаної судом.

Усі інші проблеми, пов'язані з дослідженням мирової угоди та медіації та їх впливу на чинну цивільно-процесуальну форму, виходять за межі цієї статті і становлять перспективні напрямки подальших наукових розвідок.

Література

1. Алексеев С. С. Гражданское право в период развернутого строительства коммунизма [Текст] : монография / Сергей Сергеевич Алексеев. — М.: Госюриздат, 1962. — 283 с.
2. Барон Ю. Система римского гражданского права [Текст] : монография / Юлиус Барон / Вып. 1. Кн. 1. Общая часть / Пер. с нем. Л. Петражицкого. — М., 1898. — 244 с.
3. Борисова Е. А. Российская процедура медиации: концепция развития // Вестник гражданского процесса. — № 1. — 2011. — С. 66-80.
4. Гукасян Р. Е. Избранные труды по гражданскому процессу [Текст] : монография / Рафаэль Егишевич Гукасян. — М.: Проспект, 2008. — 480 с.
5. Гурвич М. А. Советское гражданское процессуальное право [Текст] : учебное пособие / Марк Аркадьевич Гурвич. — М.: ВЮЗИ, 1957. — 370 с.
6. Позовне провадження [Текст] : монографія / Комаров В'ячеслав Васильович, Луспенник Дмитро Дмитрович, Мамницький Валерій Юрійович [та ін.] ; за ред. Комарова В. В. — Х.: Право, 2011. — 552 с.

7. Фединяк Л. Мiroва угода як спосіб врегулювання цивільно-правових спорів: окремі питання // Право України. — № 4. — 2003. — С. 45-50.
8. Цивільний процес України [Текст]: підручник / Ківалов С. В., Мінченко Р. М., Погрібний С. О. [та ін.] ; за ред. Р. М. Мінченко, І. В. Андронova — Х.: Одиссей, 2012. — 496 с.
9. Чернооченко С. І. Цивільний процес України [Текст] : навчальний посібник/ Світлана Іванівна Чернооченко. — К.: Центр навчальної літератури, 2004. — 308 с.
10. Штефан М. Й. Цивільний процес [Текст]: підручник для юрид. спеціальностей вищих закладів освіти/ Михайло Йосипович Штефан — К.: Ін Юре, 1997. — 608 с.
11. Harri Harmland. Prozeßvergleich und Urteilverfahren // Neue Justiz. 1955. № 20. S 630-631

Анотація

Лічман Л. Г. Деякі пропозиції щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства України. — Стаття.

В статті на підставі проведеного аналізу українського та іноземного досвіду судового правозастосування обґрунтована необхідність змін в цивільному процесуальному законодавстві України з метою підвищення ефективності окремих судових процедур, зокрема за рахунок використання потенціалу медіації, яку пропонується запровадити в чинний процесуальний порядок розгляду цивільних справ.

Ключові слова: цивільний процес, суд, мирова угода, медіація, вдосконалення процесуальної форми, виконавче провадження.

Аннотация

Личман Л. Г. Отдельные предложения совершенствования гражданского процессуального законодательства Украины. — Статья.

В статье на основании проведенного анализа украинского и иностранного опыта судебного правоприменения обоснована необходимость изменений в гражданском процессуальном законодательстве Украины с целью повышения эффективности отдельных судебных процедур, в частности за счет использования потенциала медиации, которую предлагается внедрить в действующий процессуальный порядок рассмотрения гражданских дел.

Ключевые слова: гражданский процесс, суд, мировое соглашение, медиация, совершенствование процессуальной формы, исполнительное осуществление.

Summary

Lichman L. G. Certain suggestions concerning the improvement of civil procedure legislation. — Article.

In the article on the basis of the conducted analysis of Ukrainian and foreign experience of judicial lawapply the necessity of changes is reasonable for the civil judicial legislation of Ukraine with the purpose of increase of efficiency of separate judicial procedures, in particular due to the use of potential of alternative dispute resolution, that it is suggested to inculcate in the operating judicial order of consideration of civil cases.

Keywords: civil procedure, court, world agreement, alternative dispute resolution, perfection of judicial form, executive